

## “İNKLÜZİV TƏHSİL” ANLAYIŞININ “SİSTEM-SRUKTUR” RAKURSDA İNTERPRETASIYASI

**FİRƏDUN İBRAHİMOV**

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti (Şəki filiali)*

*Açar sözlər: sistem, struktur, altsistem, inklüziv təhsil, təhsil ehtiyacları*

Hadisə və proseslərə, onların dərk edilməsinə “sistem-struktur” adlanan baxışla yanaşmaq müasir dövrün səciyyəvi xüsusiyyətidir [3;8]. Bu yanaşmaya görə, inklüziv təhsil sisteminin mahiyyəti onun strukturu ilə funksiyası, yəni elementlərinin və onların davranış əlaqələrinin xarakteri və obyektin şəraitlə əlaqəsinin spesifikliyi ilə müəyyən edilməlidir. İnküziv təhsil sistemi təkcə struktur və funksiyalarına görə deyil, həm də struktur ilə funksiyanın vəhdətinin necəliyi, bu vəhdətin xarakteri ilə məxsusilik kəsb edir. Elementlərin davamlı, mühüm, zəruri olan qarşılıqlı təsiri inklüziv təhsilin strukturunu səciyyələndirir [1;105-106]. Qənaətimizə görə, inklüziv təhsil sisteminin idarəedənlərə və idarəolunanlara ayrılan altsistemləri elə məxsusi dialektik vəhdətə malik olmalıdır ki, həm geniş spektrli qabiliyyətlərə, həm də xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqları vahidin tərəfləri kimi əhatə etsin. Bu sistemdə uşaqlar sağlam və xüsusi qayğıya ehtiyacı olanlara bölünməməlidir, uşaqları ümumtəhsil siniflərinə qəbul edərkən onların ehtiyaclarına diqqət yetirmək və həmin ehtiyacları nəzərə alaraq hər biri üçün xüsusi məqsəd formalaşdırmaq zəruridir. Odur ki, inklüziv təhsil uşağın xüsusi ehtiyaclarının müəyyənəldirilməsindən başlamalı, onun həyata keçirilməsi prosesinin məntiqi axarında idarəolunan altsistemin imkandaşdırıcı elementlərindən biri olan uşağı sinif kollektivinin integrativ üzvünə çevirməlidir.

Sağlamlıq imkanları məhdud uşağın xüsusi şərait yaradılan ümumi təyinatlı təhsil müəssisələrində təhsil ehtiyaclarının ödənilməsi onun haqqıdır. Təhsil sistemi inklüziv yanaşmaya açıq olmalıdır [3; 313]. Təhsilənlər üçün bərabər şəraitin yaradılması təhsilin həyata keçirilmə prinsipidir. Bu prosesdə sağlamlıq imkanları məhdud uşağın təhsil ehtiyaclarının ödənilməsinin vacibliyi və sözügedən

prosesin humanist mahiyyəti təhsili idarəedənlərə, valideynlərə və cəmiyyətə aydın olmalı, onlar funksiyalarını həssaslıqla yerinə yetirməlidirlər. Bunun üçün bir sıra arzuolunmaz stereotiplərlə yanaşı, inklüziv təhsil sisteminin idarəedənlər altsisteminə daxil olan imkandaşıyıcı şəxslərin, xüsusən müəllim və tərbiyəçilərin həm nəzəri, həm də texnoloji hazırlıqlarında mövcud olan çatışmazlıqlar aradan götürülməlidir. İstər cəmiyyətin inklüziv təhsillə bağlı baxışlarında yanlışlıqların mövcudluğu, istər valideynlərin övladının sağlamlıq imkanlarının məhdudluğuna mükəmməl idraki yanaşmasının yetərincə olmaması, istərsə də pedaqoji prosesi həyata keçirməli mütəxəssislərin hazırlıq səviyyəsinin qüsurlu olması inklüziv təhsil sistemində “tam-hissə” dialektikasının pozulmasına səbəb olur. Sistemdə elementlər, altsistemlərarası əlaqələrin pozulması onun səmərəliliyinə xələl gətirir, sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaq hansısa xüsusi şərait yaradılan ümumi təyinatlı təhsil müəssisələrində sinif kollektivinin integrativ üzvünə çevrilməmiş olur.

İnküziv təhsil ictimai mahiyyətli sistemdir və məxsusi emergentliyə malikdir. Onun emergentliyi sadəcə olaraq bəşər təcrübəsinin hansısa standartlar əsasında idarəolunan tərəfə ötürülməsi ilə bağlı deyildir, sistemə daxil olan uşağın təhsil ehtiyaclarının ödənilməsini hədəfləməsindədir. Təhsil ehtiyacları yalnız sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlara aid edilən anlayış da deyildir. Bu, müxtəlif səviyyələrdə sağlamlıq imkanları olanların hər birinə aiddir. Əgər sağlamlıq imkanının ən məhdud halını sıfırla, məhdudluğun yoxluq halını birlə simvollaşdırsaq, uşaqların sağlamlıq imkanları (0;1) açıq intervalında yerləşmiş olar. Hansı ki, burada uşağın sağlamlıq imkanı simvolik olaraq qəbul etdiyimiz “sıfıra” və “birə” bərabər deyildir, sıfırla birin arasındadır. Uşağın təhsil ehtiyacı ilə onun sağlamlıq imkanı, inkişaf potensialı arasında vəhdət onun daxil olduğu təhsil prosesinin idarə olunmasının əsas əlamətidir. Hər bir müəllim və tərbiyəçinin idrak məsələsinə çevrilmiş sözügedən vəhdətin reallaşdırılması ona görə zəruridir ki, təhsilin həyata keçirilməsi ilə bağlı ayrılmış zaman kəsiyindən faydalanmaq ayrılıqda götürülmüş hər bir uşağın haqqıdır. Uşağın təhsil ehtiyacları onun fəaliyyət və ünsiyyətə necə cəlb olunmasından asılı olaraq ödənilir. Uşaq məhz bu yönümlü sosial fəallıqda öz imkanlarını inkişafının yeni müstəvisinə keçirmiş olur, təhsil ehtiyaclarının ödənilməsi nöqtəyi-nəzərdən faydalanmış olur. Qısa şəkildə söyləmiş olsaq, “imkan-hərəkət-yeni keyfiyyət” modeli işlək hala gəlmiş olur.

## Ədəbiyyat

1. İbrahimov F.N. Təlimdə alqoritmik və evristik fəaliyyətin optimal nisbətlərinin əsaslarına dair oçerklər. Bakı, “Mütərcim”, 1998, 398 s.
2. İbrahimov F.N., Hüseyinzadə R.L. Pedaqogika (dərslük, 2 cildə). I cild. Bakı,

“Mütərcim”, 2013, 708 s.

3. Mirzəcanzadə A.X. İxtisasa giriş. Bakı, Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 1990, 368 s.